

1899-1944. У 2 томах. - Т.2.- К.1.Церква і суспільне питання / За ред. А.Кравчука.- Львів: Видавництво отців Василіан "Місіонер".- 1998. – 570 с.

11. Пастирське послання митр. Андрея Шептицького до духовенства та вірних Найбільша Заповідь. 1901 р., січня 4/17, Станиславів-Львів. Митрополит Андрей Шептицький: Життя і Діяльність. Документи і Матеріали 1899-1944. У 2 томах. - Т.2.- К.1.Церква і суспільне питання / За ред. А.Кравчука.- Львів: Видавництво отців Василіан "Місіонер".- 1998. – 570 с.

12. Савчин Р.Любомир Гузар: «Україна буде такою, якою ми її зробимо»// http://vgholos.com.ua/articles/lyubomyr_guzar_ukraina_bude_takoju_yakoyu_my_ii_zrobymo_121050.html?print

13. Сміт Е. Д. Національна ідентичність / Ентоні Сміт/ Пер. з англійської П. Таращука. — К.: Основи, 1994. — 224 с.

14. Шевців І. За єдність Церкви і народу. / І.Шевців.- Мельбурн, 1973

The article investigates public dimension of national identity in the views of bishops of the UGCC. The essence of national identity, the main features and signs that are the foundation of the national identity and originality. Analyzed the advice and guidance of the bishops on the future of Ukraine and ethical and moral principles based on the doctrine of Christianity.

Key words: *identity, national identity, political life, the components of national identity, religion, church, sovereignty, nezalezhnist, Christian patriotism, political and religious ideology, ethical principles of politics, the Christian moral tradition.*

Стаття посвячена дослідженню державного виміру національної ідентичності в поглядах ієрархів УГКЦ. Раскрыта сущность национальной ідентичності, те главные черты и приметы, составляющие основу национальной самобытности и своеобразия. Проанализированы советы и наставления Владик о будущем Украины и этические и моральные принципы, основанные на доктрине христианства.

Ключевые слова: *ідентичність, національна самоідентифікація, політична життя, компоненти національної ідентичності, релігія, Церковь, суверенитет, незалежність, християнський патріотизм, політико-релігійна ідеологія, етичні принципи політики, християнська моральна традиція.*

ББК 66.022
УДК 328.184

Валерій Штерн

ЛОБІЗМ ЯК ЯВИЩЕ ПОЛІТИЧНОГО ЖИТТЯ (ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ)

У статті аналізується проблема лобізму як явища політичного життя. На основі теоретичних положень західної політичної науки та політичної практики здійснена спроба розкрити сутність, особливості лобізму, його функцій, позитивні та негативні сторони.

Ключові слова: *лобізм, групи тиску, групи інтересів, представництво інтересів.*

Метою статті є аналіз змісту, структури і функцій лобізму, прояви його у суспільно – політичних відносинах як політичного процесу.

У соціально-політичних механізмах сучасної плюралістичної демократії важливу та своєрідну роль відіграють групи інтересів, що використовують тактику тиску; їх називають лобістськими угрупованнями. Перші дослідники лобізму американський політолог А.Бентлі та французький вчений Ж. Мейно вважали його специфічною рисою політичного процесу. Лобізм був зрозумілим як система і практична реалізація інтересів різноманітних груп, об'єднань громадян, що здійснюються шляхом організованого впливу на законодавчу та адміністративну діяльність державних органів.

У сучасному світі цивілізовані форми лобізму являють собою широко розповсюджену легальну форму впливу різноманітних кіл та груп суспільства на апарат державної влади, особливо на парламент, причому впливу «знизу». Основним завданням лобіювання у демократичних суспільствах є прагнення домогтися того, щоб у законодавчих та нормативних актах державної влади враховувалися специфічні інтереси різних груп громадськості, їх організацій, що не суперечать інтересам суспільства.

Лобізм у його позитивному сенсі постає життєво необхідним інститутом демократичного процесу, бо є системою організаційного оформлення представництва різноманітних групових інтересів, формою законного впливу груп тисків на прийняття управлінських рішень державних органів із метою задоволення інтересів певних соціальних структур. Політичне призначення лобізму – здійснювати функцію соціального посередництва між громадянським суспільством та державою, а також сприяти обміну інформацією в процесі законотворчості.

Основи наукового пошуку підходів до вивчення лобізму в політиці були закладені в класичних роботах Дж. Медісона, А.Бентлі, Д.Трумена, Дж. Беррі, Ж.М.Мейно.

Лобізм відіграє важливу роль в політичному житті вже протягом багатьох сотень років. Ще в Древньому Римі зацікавлені особи збиралися в "lobia", критій галереї перед входом до будівлі сенату, і намагалися впливати на прийняття рішень.

Політичний характер описане явище отримало в Америці в XIX столітті. Основу для розвитку лобізму через систему правових норм заклала Перша поправка до Конституції США, в якій декларується право громадян «мирно збиратися і звертатися до уряду з петиціями про задоволення скарг» [2, с. 164].

З середини XIX століття поняття «лобі» і похідні від нього стають одними з найуживаніших в американському політичному лексиконі. Саме в цей час під ним стали розуміти місце, де зацікавлені особи могли донести свою позицію до членів Палати представників і сенаторів. Згідно з правилами вхід до зали засідань їм був заборонений. Саме тому, що «прохачі» не могли пройти далі холів і прийомних, їх назвали лобістами. Найчастіше таким місцем виступав передпокій нижнього поверху будівлі Капітолію штату Олбані. У цьому місці представники громадських кіл та організацій отримували можливість зустрічатися і впливати на представників влади [3, с. 45].

В перекладі з англійської «lobby» означає «кулуари», «коридори», «вестибюль». Версія походження даної дефініції - тиск різного роду активістів, які очікували президента США в кулуарах готелю та намагалися вплинути на нього, таким чином прагнули посприяти прийняттю вигідного їм рішення. Як частина англосаксонської політичної культури даний термін отримав своє «друге народження» у процесі становлення американської державності. Так, один із авторів-розробників Конституції США, а згодом Президент країни Дж.Медісон, досить часто згадував термін «лобі» у своїх промовах. Він фактично охарактеризував його у № 10 статей «Федераліста», як групи громадян, що належать до більшості або меншості суспільства, об'єднані подібними інтересами, які протистоять інтересам інших громадян. У 1808 р. термін «лобі» було зафіксовано у стенограмі дебатів Конгресу США 10-го скликання. Насамперед ним було позначено групу осіб, які намагалися будь-якими діями вплинути на законодавців за межами палат американського парламенту [12, с. 44].

Історичний процес становлення й розвитку лобізму як реального соціального явища можна умовно викласти як певну послідовність: протолобізм – домінування архаїчного, заснованого на протекції монархів і фаворитизмі «просування» інтересів та власне лобізм, що ґрунтується на повноваженнях представницьких органів влади [8].

Доцільно прослідкувати історично сформовану стереотипну закономірність негативного ставлення до самого терміну «лобізм», який нерідко мав кримінальне забарвлення, тому сучасна світова практика намагається йти по шляху виключення цих слів з ужитку, звертатися до інших визначень: "групи тиску", "групи інтересів" - в політичній і правовій практиці ФРН, в Японії - "амакударі" ("спустившись із небес"), посередники, через яких монополії впливають на державні органи; в США "лобі" іноді називають "третьою палатою конгресу" поряд з двома офіційними.

Для становлення лобізму як повноцінного інституту необхідно існування двох умов: по-перше велике різноманіття інтересів у суспільстві, що виникає внаслідок його соціальної диференціації, розшарування, "спеціалізації", другою обов'язковою передумовою є розширення доступу до влади на основі політичного плюралізму, що характерно насамперед для демократичних режимів [5, с. 361].

Правовою основою лобізму в більшості демократично розвинених держав є конституційне положення, згідно з яким кожний суб'єкт суспільних відносин має право захищати власні інтереси всіма законними способами, зокрема беручи участь у формуванні державної політики та впливаючи на процес прийняття владних рішень.

Мета лобістів залишається незмінною у сучасних демократіях. Вони зуміли легалізувати власну діяльність, удосконаливши методи впливу на вимогу часу та враховуючи конкретні соціально-політичні реалії. У зв'язку з тим, що влада об'єктивно не в змозі задовольнити одночасно і найбільш повно всі інтереси відразу, виникає проблема черговості, пріоритету у їх здійсненні. Звідси закономірно прагнення різних груп і верств суспільства впливати на поведінку держави з метою переорієнтації політики на свою користь, стимулювати його приймати вигідні для цих груп і прошарків управлінські рішення.

Предметом лобізму виступає спектр цілей, які ставлять суб'єкти лобізму при чиненні тиску на орган державної влади; це та мета, заради якої здійснюється лобістський тиск, проводиться лобістська кампанія.

Відповідно суб'єктом лобізму виступає різноманіття сформованих недержавних акторів, які цілеспрямовано чинять тиск на орган державної влади з метою домогтися прийняття вигідного для себе рішення.

Щодо визначення самого поняття лобізму, то варто звернути увагу на його різні трактування. У рішенні Верховного Суду США у справі «Сполучені Штати проти Харріса» (United States v. Harris) від 1954 року, яким було встановлено конституційність Акта про федеральне регулювання лобіювання 1946 року, лобіювання розтлумачено як прямі спроби вплинути на законодавство шляхом безпосереднього спілкування з членами Конгресу: «Взаємодія юридичних і фізичних осіб, відзначалось у документі щодо сутності лобізму, з федеральними органами державної влади та їх представниками з метою впливу на розробку і прийняття зазначеними органами законодавчих актів, адміністративних, політичних та інших рішень у своїх інтересах або в інтересах конкретних клієнтів» [7, с. 13].

Французький соціолог Р.Ж. Шварценберг визначив лобізм як організацію, створену для захисту інтересів і надання тиску на громадську владу з метою домогтися від неї прийняття таких рішень, які відповідають їхнім інтересам. Інший французький вчений Ф.Фарнел розглядав лобізм як продукт втручання в господарські та соціальні процеси з використанням політичних методів та засобів.

На думку англійського політолога С.Є.Файнера: «лобізм - це будь-яка діяльність організацій, що впливає на органи державної влади з метою сприяння власним інтересам, причому ці організації, на противагу партіям, не готові самі взяти відповідальність за владу в країні» [14, с. 26].

Американські науковці Дж.Фергюсон та Д.Мак Генрі наголошували ще у 50-х роках ХХ століття, що лобіювання варто розглядати перш за все як реалізацію конституційного права кожного громадянина звертатись з петиціями (ініціативами) до органів державної, здебільшого законодавчої влади. У свою чергу ще один американський політолог Є.Ледд робить акцент на політичній компоненті лобізму і визначає його як організацію певних груп людей для артикуляції, агрегування і реалізації своїх інтересів.

Видатний французький соціолог, політолог М.Дюверже характеризує лобізм як намагання постійно впливати на владу, не делегуючи при цьому людей у владні структури [6, с.53]. Російський політолог О.Любимов зазначає, що лобіювання – це сукупність норм, регулюючих взаємодії громадян, громадських об'єднань, організацій, установ, які спеціалізуються на лобістській діяльності для здійснення впливу на прийняття необхідних лобістам рішень та для активного відстоювання своїх інтересів [9,с.39].

Початок професійному лобізму поклав прийнятий у США в 1946 році спеціальний закон про його регулювання. У США, де лобізм набув значного поширення, виокремлюють такі форми лобістської діяльності: виступ на слуханнях у комітетах Конгресу з викладом позицій зацікавлених сторін; складання проектів законів і пропозицій для внесення їх на обговорення парламентів; організація пропагандистських компаній.

Проблеми лобізму як явища політичного життя аналізуються суспільною наукою в Україні. Проект Закону України «Про лобіювання», який був розроблений спеціально створеною робочою групою Міністерства юстиції України, кореспондує лобіювання з легітимним впливом зареєстрованих та акредитованих в установленому порядку осіб (лобістів та лобістських об'єднань) у власних інтересах або в інтересах замовників за винагороду (або без такої) на органи державної влади, посадових і службових осіб цих органів під час прийняття (участі у прийнятті) ними нормативно-правових актів [8].

За тлумаченням українського науковця П. П. Шляхтуна - лобізм – організований вплив різних суспільних груп на представників органів державної влади з метою домогтися від них прийняття вигідних для себе рішень [1, с. 89].

На сьогодні науковці під лобізмом розуміють, як правило, розгалужену система контор і агентств монополій або організованих груп при законодавчих і урядових органах, що чинять тиск (від переконання до підкупу) на представників останніх із метою ухвалення рішень (прийняття або блокування розгляду парламентом певних законів, отримання урядових замовлень, субсидій тощо) в інтересах організацій, які вони представляють.

Варто зазначити, що усі вище перелічені дефініції відрізняються не принциповими, а суто суб'єктивними оцінками описаного явища. Зокрема, науковцями не заперечується факт, що лобіювання – це вплив зацікавлених груп на прийняття рішень владними структурами. Тривають дискусії лише щодо того, хто є суб'єктом лобізму (зацікавлені групи чи групи тиску), наскільки це явище вписується у правові та моральні норми життєдіяльності суспільства, чиї інтереси відбиває лобістська діяльність (суспільні, замовника або власні тощо).

Лобізм тісно пов'язаний із політичною владою, є легітимною ознакою її наявності. Необхідними умовами становлення та розвитку лобізму як соціально-політичного феномену є процеси соціальної диференціації, розшарування населення та розширення доступу до влади на засадах політичного плюралізму, конкуренції для задоволення інтересів певних політико-фінансових і соціальних груп. Звідси закономірним є прагнення впливати на поведінку державних органів, посадових осіб із

метою переорієнтації політики на свою користь, ухвалення вигідних управлінських рішень та законодавчих актів.

Лобізм, як і будь-яке соціальне явище, вносить у життєдіяльність суспільства не тільки позитивні, але і негативні наслідки. Тому необхідно знати, які сторони лобізму потребують підтримки, правового стимулювання, а які - правового обмеження, стримування. У 60-90-х роках ХХ століття лобізм визначався за формою і змістом досить варіативно, але негативний підхід був переважаючим. Такі представники зарубіжної політології та соціологи як А. Гоулднер, Д. Хаммер, К. Лоренц, Н. Луман, П. Бурдє, Е. Макферленд, М. Істон, А. Бентлі, М. Олсон, В. Райх, Р. Лай, Д. Сеарс і деякі інші, в тій чи іншій мірі відзначали негативний характер впливу лобістської діяльності на представництво та вираженість інтересів суспільства в цілому.

Негативи лобізму породжують стереотипи несприйняття та хибне тлумачення самого явища. До недоліків лобізму варто віднести такі основні явища, коли лобізм може стати інструментом пріоритетного задоволення іноземних інтересів на шкоду інтересам державним, тобто реалізуватися часом як “непатріотичний” засіб, чи служити фактором розвитку і захисту відомості, місництва, націоналізму тощо, посилюючи крайні форми задоволення “спеціальних інтересів”. Поширеним є метод реалізації інтересів шляхом виступу лобізму провідником не правового впливу на державні органи. Слід зауважити про злочинні види лобізму (хабарництво, корупцію і т.п.), які “підточують” фундамент влади, авторитетність самого інституту лобізму.

Лобізм таїть в собі чималу небезпеку “розмивання” народовладних засад суспільства, перетворення демократичних інституцій у потужний інструмент окремих владних груп. Однак зменшення від’ємних показників лобізму залежить від типу політичного режиму, суспільних традицій, розвитку громадянського суспільства, ефективності механізмів стримування та противаг політичної влади.

Досить часто механізми лобізму блокують справді потрібні управлінські рішення, перешкоджають задоволенню суспільно-ціннісних інтересів, виконують інтереси чиновників. Іноді лобізм істотно заважає стабільності та оперативній державній політиці, бо може бути спрямований на постійний перерозподіл бюджету (“перетягування ковдри на себе”), на часту зміну пріоритетів, на посилення позицій однієї гілки влади при одночасному ослабленні інших і т.п. Лобізм може використовуватися і в більш “прозаїчних” цілях – як інструмент збагачення окремих еліт.

Таким чином лобістська діяльність повинна бути об’єктом пильного контролю з боку держави та суспільства. Як засвідчує практика, якщо така діяльність безконтрольна, то неминуче вона стає джерелом численних зловживань. Нині у світі є два загальновизнані стандарти, що їх слід дотримуватися під час розробки заходів з регулювання лобізму. Аксиоматичним є насамперед правило, згідно з яким заходи, спрямовані на регулювання лобізму не повинні перешкоджати реалізації конституційного права на індивідуальні або колективні звернення до органів державної влади, щодо задоволення своїх скарг. Другою вимогою є забезпечення прозорості законодавчого процесу. Лобістська діяльність, яка здійснюється таємно, може призвести до небажаних результатів.

Позитивний підхід до лобізму, в той же час, відзначається у таких зарубіжних політологів як: К.Поппер, В. Ойкен, Д. Уілсон, М. Урбан, А. Кіглер, В. Луміс, Е. Долан та інших авторів.

Науковці виділяють ряд переваг лобізму, які забезпечують суспільну підтримку та сприяють поширенню даного явища. Впливаючи на управлінські рішення, такий процес змушує “триматися у формі” органи державної влади та управління, в певному сенсі конкурує, змагається з ними, надає їм велику динаміку і гнучкість.

Процес лобіювання застосовується як своєрідне соціально-політичне стимулювання, спрямоване на прискорення втілення в життя тих чи інших цілей і інтересів, на спонукання до конкретних дій. Крім того він дозволяє розширити інформаційну та організаційну базу прийнятих рішень і звернути увагу на складні проблеми суспільно-політичного життя.

До позитивів варто віднести також роль лобізму як інструменту взаємодії представницької та виконавчої влади, як більш широкий засіб досягнення компромісу, спосіб взаємного урівноваження і примирення інтересів, взаємовигідного співробітництва.

Отже, лобізм, як соціально-політичне явище може бути використаний як на благо всього суспільства, так і у вузькопартійних, вузькогрупових інтересах. Все залежить від соціально-економічного, політичного і культурного фону, від обставин, які можуть “наділити” лобізм і “плюсами”, і “мінусами”. Позитивний вплив лобізму для суспільства можливий за певних умов: насамперед реальної дії демократичних інститутів і норм, вагому роль відіграє економічна і політична стабільність, свобода засобів масової інформації та функціонування розвиненого громадянського суспільства, правової держави загалом. Лобізм найефективніше здійснюється через плюралістичну модель представництва інтересів.

Проблема політико-правових механізмів взаємодії суспільства і влади в процесі прийняття політичних рішень є актуальною як для сталих демократичних держав, так і для молодих демократій. Діяльність лобістів та груп інтересів поступово перетворилася на чималий пласт політичних відносин між владою та суспільством, без якого важко уявити сучасну політичну систему.

Підсумовуючи варто зазначити, лобізм — продумана діяльність у задоволенні певних інтересів або чиненні тиску на державних службовців та законодавців представниками груп інтересів з метою прийняття оптимальних для них рішень. Стереотипно лобізм часто асоціюється з корупцією і нелегальними методами впливу на прийняття рішень урядовими структурами, хоча у своїй суті явище не обов'язково передбачає підкуп державних службовців, депутатів [13, с. 18].

Таким чином головною цінністю лобізму є створення легітимних можливостей участі у розробці та прийнятті рішень як найбільш зацікавлених суспільних груп, так і висококваліфікованих спеціалістів. Юридична чітко регламентована система лобізму може значною мірою сприяти: забезпеченню гласності та передбаченості політичних процесів; цивілізованому обмеженню сфер діяльності апарату державної влади; поширенню кола активних учасників політичного процесу, що може позитивно вплинути на розвиток громадянського суспільства в цілому; створенню додаткових перешкод на шляху корупції.

1. Баришевська М. Співвідношення лобізму і корупції / М. Баришевська. // Сучасна українська політика і політологи про неї. – К: Миколаїв. – 2008. – Випуск 14. – С. 87-92.

2. Бакун Л. А. Группы в политике. К истории развития американских теорий / Л. Бакун. // Полис. – № 1. – 1999. – С. 162 – 167.

3. Биковець В. Лобізм в системі представництва інтересів / В. Биковець. // Політичний менеджмент. – 2006. – № 5. – С. 44-52.

4. Золотарева Е. В. Группы интересов в политике / Е. Золотарева. // Вестник Российского университета дружбы народов. – Серия: Политология. – 1999. – № 1. – С. 63 -75.

5. Королько В. Г. Основы Пабликрилейшнз/ В.Г. Королько. - К.: «Рефл-бук», «Ваклер», 2000. - 396 с.

6. Лепехин В.А. Лоббизм./ В.А. Лепехин.– М.: Российский Юридический Издательский Дом, 1995. – 116с.

7. Лоббирование в Америке [Электронный ресурс] / Под ред. Суслов И., Воронина Л. // Электронный журнал ЮСИА. Вопросы демократии.- 1998.- Т. 3. – № 2.- 41 с. Режим доступа до журн. : <http://usinfo.state.gov/journals/journalr.htm>.

8. Лобізм як соціально-політичний феномен: сутність і засоби впливу [Електронний ресурс] / М. Недюха, М. Федорін // Віче. 2010. - № 3-4. - С. 12-19. Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/1857/>
9. Любимов А.П. Лоббизм как конституционно-правовой институт / А.П. Любимов. - М.: ИГПАН, 1998. - 256 с.
10. Малько О. Лоббизм / О. Малько. // Общественные науки и современность. - 1995. - № 4. - С. 58-65.
11. Молодіжне лобіювання / ред.-упоряд.: Бежнар Г., та ін.; Молодіжна Альтернатива. - К.: 2003. - 43с.
12. Нестерович В.Ф. Етимологія та феномен поняття «лобіювання»: гносеологічний вимір / В. Ф. Нестерович // Бюлетень Міністерства юстиції України. - 2010. - № 1. - С. 40-51.
13. Одинцова Е.А. Правове регулювання лобізму: світовий досвід та практика / Е. Одинцова. // Динаміка наукових досліджень - 2004: Матер. III міжнар. наук-практ. конф. - Дніпропетровськ. - 2004. - Т. 4. - С. 17-20.
14. Професійний словник лобістської діяльності / [упорядник П. А. Толстих]. - Центр з вивчення проблем взаємодії бізнесу і влади. - М.: 2009. - 205 с.
15. Семененко И. С. Группы интересов на Западе и в России. Концепции и практика / И. Семененко. - М.: ИМЭМО, 2001. - 153с.
16. Сергеев В. Лобізм в Україні: можливості неурядових організацій / В. Сергеев. // Політичний менеджмент - 2007. - №3. - с.88-95.

The article analyzes the problem of lobbying as a political phenomenon. Based on the theoretical assumptions of Western political science and political practice, an attempt to discover the essence, especially lobbying, its functions, both positive and negative sides.

Key words: *lobbying, pressure groups, interest groups, representation of interests.*

В статті аналізується проблема лоббізму як явлення політичної життя. На основі теоретических положень западної політичної науки и політичної практики підприємята попытка раскрыть суцність, особенності, функції лоббізму, его положительныє и отрицательныє стороны.

Ключевые слова: *лоббизм, группы давления, группы интересов, представительство интересов.*